

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРОПОРАЦІЇ ЯК ГОЛОВНІ СУБ'ЄКТИ СВІТОГОСПОДАРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Постановка проблеми. Нова епоха світової цивілізації зі вступом в ХХІ століття характеризується глибокою трансформацією всіх сфер життєдіяльності суспільства, і відображає об'єктивну історичну тенденцію модернізації та інтернаціоналізації економіки, політики, науки, культури та інших сфер людської діяльності. Провідними суб'єктами її виступають все ті ж основні гравці, втім, функціонуючі вже в зовсім новій якості. Це - держави і корпорації. Серед перших існуючий розподіл світового виробництва, ринку товарів та послуг, капіталів, сфер впливу особливо виділяє "чудову сімку" промислово розвинутих країн, котра забезпечує 45% світового ВВП, майже 60% експорту та 64% імпорту товарів (відповідно – 70% та 50% послуг). Серед других основною рушійною силою стали ТНК, насамперед все тих же розвинутих країн. У відповідності з щорічним звітом про світові інвестиції, підготовленим конференцією ООН з питань торгівлі та розвитку ЮНКТАД, в світі нараховується близько 65 тис. транснаціональних корпорацій зі 850 тис. закордонними підрозділами [1, с.153]. Саме вони стають основними провідниками транснаціоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Транснаціональні корпорації, як і транснаціональні банки, перетворились поряд з національними державами в реальних суб'єктів економічних відносин і реально впливають на стрімкі зміни в світовому господарстві. Тому в світовій економічній літературі з'явився порівняно новий термін "транснаціоналізація", який в останнє десятиліття отримав значне поширення. Як термін, він вперше був використаний у "Govard business review" Т.Левіттом у 1993 році, яким він позначив феномен злиття ринків окремих продуктів, вироблених найбільшими транснаціональними корпораціями. Розширене трактування цього терміну було здійснено Гарвардською школою бізнесу, та зокрема К. Омае, котрий опублікував в 1990 році монографію "Світ без кордонів", в якій стверджував, що економічний націоналізм окремих держав став безглуздим через те, що у ролі сильних акторів на економічному полі виступають глобальні фірми [3]. Дослідженню проблем розвитку транснаціональних корпорацій присвячено й низку робіт інших вітчизняних й закордонних вчених-економістів, зокрема: Л. Руденко, О. Рогача, Т. Білоуса, Л. Уеллса, І. Іванова, А. Філіпенка, В. Хвойника, Ю.Юданова, А. Миронова, П.Бакклі, Дж. Даннінга, Б. Оліна, К. Акамацу, М. Портера та інших.

Формулювання завдання дослідження. Наукова і практична значимість проблем, пов'язаних із розгортанням процесів транснаціоналізації в світовому господарстві, їх недостатня дослідженість зумовлюють необхідність розробки основних концептуальних положень транснаціоналізації економік із врахуванням сучасних тенденцій розвитку цього процесу. Завданням даної роботи є уточнення визначень основних категорій, дослідження ролі транснаціональних корпорацій в сучасному світовому господарстві, визначення тенденцій, що характеризують процес розвитку ТНК на сучасному етапі.

З огляду на важливість цієї проблеми можна та необхідно постійно поглиблювати знання про діяльності транснаціональних корпорацій. Тому поповнення знань про функціонування транснаціональних корпорацій і банків потребує їх розгляду в даній статті. Насамперед, це питання діяльності та могутності ТНК.

Виклад основного матеріалу. Підготувавши необхідні передумови для розвитку постіндустріальних структур і економіки знань, капіталізм починає сам себе заперечувати: у його підвалинах зароджуються й набувають дедалі більшої ваги принципово нові структури, відіграючи все більш значну роль в світовому господарстві. Насамперед це ТНК, які стали головним суб'єктом економічної діяльності у світовому економічному

просторі. Нині галузева структура виробництва транснаціональних корпорацій виглядає таким чином: 60 % міжнародних корпорацій зайняті в сфері виробництва, 37 % у сфері послуг та 3 % у видобувній промисловості і сільському господарстві. Як відзначає американський журнал "Форчун", провідну роль серед 500 найбільших ТНК відіграють чотири комплекси: електротехніка, нафтопереробка, хімія й автомобілебудування, продажі яких складають близько 80 % загальної активності ТНК. На фінансових ринках ТНК виступають могутньою силою, яка визначає стан найважливіших операцій (наприклад, їх сукупні валютні резерви у кілька разів більші, ніж резерви всіх центральних банків світу, разом узятих). На сьогоднішній день у середньому 45 % обсягу продажів ТНК - експорт. Міжнародна торгівля сировиною майже цілком знаходиться під їхнім контролем. Вони утримують 90% світової торгівлі пшеницею, кавою, кукурудзою, лісоматеріалами, тютюном, джутом і залізною рудою, 85 % - міддю і бокситами, 80 % - чаєм, 75 % бананами, натуральним каучуком і сировою нафтою [4, с.96]. Сьогодні (до кризи) усі показники міжнародного виробництва ТНК (прямі інвестиції, продажі, експортно-імпорتنі операції, зайнятість іноземних філіалів) зростають більш швидкими темпами, ніж світовий валовий продукт, світова торгівля або сукупна величина валових внутрішніх інвестицій усіх країн.

Інші показники теж підтверджують цю тенденцію. Так, питома вага філіалів у глобальному ВВП досягла 50%. Ці продажі за вартісним обсягом удвоє перевищили вартість світового експорту товарів та послуг. Валовий продукт усіх мереж транснаціональних корпорацій оцінюється у 8 трлн. дол., що становить приблизно $\frac{1}{4}$ світового ВВП. Тільки на закордонні філії ТНК припадає нині 10% світового валового продукту. Більш ніж 55 країн світу мали на своїй території не менш ніж 1000 іноземних філіалів кожна. Обсяг продажу філіалів тільки 100 найбільших транснаціональних фірм світу досяг 2 трлн. дол., а кількість зайнятих – 6 млн. [1, с. 154]. На транснаціональні компанії припадає 80% світових науково-дослідних робіт. На початку ХХІ століття 200 найбільших компаній світу виробляли приблизно 60-80% усієї продукції промислово розвинутих країн. Всі вони зосереджені в основному в трьох центрах – США, Європі, Японії.

Не тільки світове промислове виробництво концентрується в декількох розвинутих країнах. Така ж ситуація характерна і для фінансового капіталу, який паралельно з великомасштабним виходом промислових корпорацій перетікає у міжнародну сферу. Розпочавши інтернаціоналізацію своїх операцій трохи пізніше промислових ТНК, банки згодом потім обігнали їх за обсягом і розмахом. Тон у міжнародних операціях задають найбільші банки, що здійснюють панування над капіталом. Так, 84 найбільші ТНБ зосередили $\frac{1}{3}$ сукупних активів і депозитів західного світу. Ці банки, як правило мають: величезну депозитну базу і відрізняються високим рівнем універсалізації своєї діяльності; широку і розвинуту мережу закордонних підрозділів, розташованих в основних світових фінансових центрах і національних ринках приймаючих країн; високу частку міжнародних операцій у сукупній діяльності. У сучасних умовах транснаціональні банки зайняли особливо могутню позицію в залученні ТНК до світового ринку капіталів. Взаємодіючи з ТНК, транснаціональні банки тим самим посилюють власні економічні позиції за національними кордонами. Ця особливість функціонування транснаціонального банківського капіталу все більше проявляється у обслуговуванні закордонних відділень і філій промислових і торгових компаній, і характерна для банків усіх промислово - розвинутих країн, тому що надає їм додаткові конкурентні переваги. Вони проявляються в тому, що, зберігаючи клієнтуру ТНК країни походження, банки здобувають значну маневреність і самостійність; ТНБ, маючи широкі міжнародні канали зв'язку, володіючи ресурсами в іноземній валюті, швидко завойовують місцеву клієнтуру; послуги ТНБ на місцевих ринках обходяться дешевше послуг місцевих банків, котрі на протязі тривалого часу користувались вигодами свого монопольного положення.

У результаті діяльність ТНБ стає усе більш стійкою, стабільною і глобальною. Розширюючись, вона в той же час все більше залежить від стану місцевого законодавства, торговельного й інвестиційного ринку, місцевої кон'юнктури цін і відсоткових ставок, а в широкому плані - від показників внутрішньоекономічного розвитку як власних, так і приймаючих країн і розвитку електронних технологій. У міжнародній фінансовій комп'ютерній мережі з надзвичайною легкістю перекидаються з одного кінця світу на інший численні суми. Щоденний їхній обсяг досягає 1 трлн. доларів. Щоденний обсяг валютних торгів взагалі в сотні разів перевищує вартість реально обмінюваних товарів і послуг.

Вихід ТНК і ТНБ за національні кордони відповідає їх головним стратегічним установкам і характеризується певною оптимізацією розміру корпорацій через створення філій і дочірніх підприємств. Паралельно відбувається доступ гігантських корпорацій до іноземних природних ресурсів, ринків збуту та природної сировини.

Укріплюючи свою могутність, ТНК все частіше поєднуються в стратегічні альянси - партнерства фірм, які спільно співпрацюють за провідними напрямками діяльності для досягнення переваг на тому чи іншому ринку. За мобільністю, швидкозростаючою здатністю до транснаціоналізації зв'язків і організаційних структур, швидкістю реакції на імпульси НТР вони значно перевищують національні або регіональні форми господарських утворень. Сучасні ТНК активно виступають у ролі: глобальних інвесторів; торговельних агентів; розповсюджувачів сучасних технологій; стимуляторів міжнародної трудової міграції; диктаторів динаміки економічного розвитку; ініціаторів міжнародного руху капіталів; інтеграторів виробничих процесів між країнами; визначальників рівня конкурентоздатності на світових ринках товарів і послуг. Значення ТНК у розвитку глобальної світової економіки системно зростає протягом 50 років.

Нині ТНК належить 90 % прямих зарубіжних інвестицій. На них припадає ½ світової торгівлі і валютних ресурсів. Постійно розширюється географія розміщення корпорацій. ТНК і ТНБ зуміли відкрити для себе деякі нові регіони. Насамперед це відноситься до колишніх країн соціалістичної орієнтації. Зараз ТНК прагнуть знайти країни з дешевшою робочою силою, низькими штрафними санкціями за екологічну шкоду для виробництва, низькими ставками опадкування прибутків, меншими масштабами державного регулювання, стабільною політичною обстановкою.

Зміни в міжнародному економічному житті приводять до того, що багатогалузеві концерни з успіхом конкурують з односталузевими і витісняють їх. Зараз кожна з 500 найбільших ТНК США має в середньому підприємства в 11 галузях, а найбільш могутні охоплюють 30-50 галузей. У групі 100 провідних промислових підприємств Англії багатогалузевими є 96, у Німеччині - 78, у Франції - 84, в Італії - 73. Сучасні ТНК постійно нарощують свій економічний потенціал шляхом злиття і поглинання як великих фірм, так і дрібних фірм. У міжнародній сфері злиття і поглинання мають свою специфіку. На думку провідних економістів, завдяки злиттям компаній до 2010 р у ряді галузей світової промисловості, де зараз нараховується 15 основних виробників, може залишитися 5-10 компаній. Різко зростає кількість багатомільярдних злиттів, таких великих як British Petroleum з Amoco на суму 50 млрд. дол., Exxon с Mobil на суму 80 млрд. доларів. Ростуть злиття й у сфері фінансів. Тут як наочний приклад можна провести злиття Citibank та Traveleres Group на суму 72 млрд. доларів [2, с.24].

Збільшуючи свою експансію, ТНК активно використовують такі специфічні форми освоєння світового ринку, як ліцензування, франчайзинг, надання технічних і маркетингових послуг та ін. ТНК і ТНБ активно проявляють себе не тільки в економіці, але і в фінансово-інвестиційній, науково-технічній, військовій, технологічній, економічній сфері і навіть в політиці.

Висновки. Добробут країни, її участь у міжнародному поділі праці, ступінь інтегрованості у світове господарство і нарешті, її міжнародна конкурентоспроможність усе більшою мірою залежать від того, наскільки успішною є діяльність ТНК.

Об'єднуючись, ТНК тим самим змінюють свій статус «однаціональних», тому що у своїй більшості поєднують різнонаціональні капітали, перетворюючись в багатонаціональні чи безнаціональні корпорації. Особливості функціонування сучасних ТНК обумовлені насамперед масштабами їхньої діяльності, ступенем концентрації економічної могутності, підтримкою національних держав. Прогнози вчених відносно обсягу виробництва ТНК і ТНБ на початку ХХІ ст. дозволяють стверджувати про безперервність цього процесу надалі, переплетення на міжнародному рівні найрізноманітніших виробництв.

Анотація

Розглянуто особливості діяльності транснаціональних корпорацій в сучасному світовому господарстві.

Ключові слова: Транснаціоналізація, трансформація світового господарства, транснаціональна корпорація, транснаціональний банк.

Аннотация

Рассмотрены особенности деятельности транснациональных корпораций в современном мировом хозяйстве.

Ключевые слова: Транснационализация, трансформация мирового хозяйства, транснациональная корпорация, транснациональный банк.

Summary

The peculiarities of transnational corporations' activity in modern world economy are examined.

Key-words: transnationality, transformation of the world economy, transnational corporation, transnational bank.

Список використаних джерел:

1. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: Підручник.-К.: Либідь. 2005.
2. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія. – К.: Кондор, 2004.
3. Ohmae R. The Borealis World: Power and strategy in interlinked Economy // Fontana, 1990.
4. Гладий И. Транснациональная і регионализация глобализованного экономического пространства: системно-синергетический подход // Журнал европейской экономики, т. 3 (№1), март 2004.